

HILVERSOMS HISTORIE

Over een zandheer en een suisse (2)

of wat de Hoge Naarderweg te maken heeft met de Kerklaan.

door Fred Repko

Dit is het tweede en laatste deel van het artikel over een redding op de Trompenberg in 1892 en wat daarop volgde.

Het artikel bevat een dubbele bodem: het verhaal zelf is gauw verteld: bij het graven van een waterput wordt Antonius Tilburgs bedolven door een instorting en daaruit na 56 uur weer gered door Cornelis van Rheenen.

Het verhaal krijgt een extra dimensie door de maatschappelijke reactie op dit ongeval en zijn nasleep. De wijze waarop de gebeurtenissen toen werden beschreven en de onderwerpen waarover men zich toen plaatselijk en landelijk druk maakte geven een beeld van die tijd.

Geldinzamelingen

Zoals in het verslag over het ongeval is vermeld loofde de mede-directeur van pensioen "Trompenberg", W. Heijbroek jr., een premie uittoen er na de tweede zandverschuiving geen werklieden meer te hulp durfden te komen. Binnen een paar dagen had zich een plaatselijke commissie gevormd ter inzameling van giften voor de redders.

Deze commissie bestond uit de volgende personen; W.J.H. Bake, inspecteur Holl. IJzeren spoorw. Mij., Jhr. Mr. E.W. Berg, directeur Credietvereniging, tevens penningmeester van de commissie, P. Blom, assuradeur, G.J. de Clercq, geen beroep, J. de Groot Azn., smid, C.W. Groskamp, dir. A'damsche Superfosfaatfabr., de eerder genoemde W. Heijbroek jr., die tevens commissionair was, L.G. Luykx, commissionair in assurantiën (de vroegere patroon van Tilburgs), L. Vlaanderen KPzn., tapijtfabrikant.

Hoewel de toenmalige elite en de allochtonen hierin oververtegenwoordigd zijn, heeft men toch gestreefd naar een zo breed mogelijke samenstelling: ook een smid en autochtonen maken deel uit. Nog meer komt dat tot uitdrukking in de levensbeschouwingen van de leden: Ned.

Herv., R. Kath., Evang. Luth., Remonstr., geen godsdienst.

Al voordat deze commissie was gevormd werden spontaan plaatselijk en landelijk giften gedaan (b.v. via het Algemeen Handelsblad). De Gooi en Eemlander van 22 oktober 1892 meldt daarover: *Aan Cornelis van Rheenen den moedigen en, wij mogen zeggen, nu ook elders in ons land met lof bekenden redder van Tilburgs, alsmede van zijn twee helpers, Gijs van Rheenen en J. van Asveld, is, in de verlopen dagen sedert het bekende feit, op velerlei wijze hulde gebracht, niet alleen in betuigingen van goedkeuring, maar ook in eerbewijzing en vele geschenken. Aanzienlijke ingezetenen hebben hem huisraad en vele andere behoeften geschonken; bedragen in geld zijn hem hier en elders gezonden. Aanvankelijk dacht men eraan hem in te kopen en een pensioenfonds vooral t.b.v. zijn vrouw indien hij zou komen te overlijden.*

Inmiddels had zich ook een landelijke commissie gevormd bestaande uit A.L. Grothe, G.W. van Neyenhoff, A.H. Hagedoorn, H.J. Uyldert en J. de Koo. Alleen laatstgenoemde woonde als letterkundige in Hilversum. Deze commissie legt zich erop toe een huisje voor C. van Rheenen te doen toekomen. De plaatselijke commissie meldde dat tegen dit denkbeeld wel enige bezwaren waren gerezen. Misschien was men bang dat het huisje snel "opgesnoept" zou worden. Laatst genoemde commissie heeft daarvoor later kennelijk een oplossing gevonden. Op 5 november 1892 wordt gemeld dat uit vele oorden des lands bijdragen zijn binnengekomen. Aan de medehelpers aan het reddingswerk Gijs van Rheenen (broer van Kees) en Janus van Asveld en aan de werkmans Troost, die bij het instorten van de put ernstig gewond is geraakt wordt een bedrag in geld overgemaakt, waarmee zij

hoogst tevreden zijn en erkentelijk voor de beschikkingen, die te hunnen aanzien door de commissie zijn genomen.

Nog een derde commissie is gevormd en wel t.b.v. inzameling van giften voor A. Tilburgs. Ook hij kreeg al tijdens de redding giften. Deze commissie bestond uit G. J. de Clercq (ook lid van de plaatselijke commissie voor de redders), de bekende prof. J. van Rees (hoogleraar weefselleer te Utrecht en later stichter van een idealistische landbouwkolonie in Blaricum) toen nog wonend Hoge Naarderweg 16 (tegenover Tilburgs?) later Ceintuurbaan 2. (zie Kadastrale tekening uit 1898 gepubliceerd in EP 1991 no. 2) en tenslotte P.H.G. Schultze, zonder beroep. Ook hier was weer sprake van een "oecumenische samenwerking": Evang. Luth., Ned. Herv. en R. Kath. Hun doel was het gedeeltelijke bekostigen van een huisje voor Tilburgs *en het zoo in te richten, dat Tilburgs door wekelijksche kleine bijdragen het ontbrekende aanvullen en bezitter van het huisje worden kan.* Dit plan is tot stand gekomen ook door *zeer milde* medewerking van Tilburgs' patroons, de heren gebr. J. en H. Nieuwenhuisen, die het huisje bouwen aan *de nieuwe door hen ontworpen straat, loopende van den Liebergerweg tot den ouden Amersfoortschen weg* (de latere Kerklaan).

Huldgingen en geschenken

Bij deze geldinzamelingen blijft het niet. De gemeenteraad van Hilversum besluit op 11 oktober 1892 (één dag na de goede afloop, derhalve een slagvaardige overheid) op voorstel van de heren Peet en Gülcher om f 50, – aan Van Rheenen toe te wijzen nadat er enige discussie was of ook anderen een uitkering zouden moeten ontvangen.

Op de advertentiepagina van De Gooi en Eemlander van 15 oktober 1892 biedt de fotograaf H. de Paauw te Hilversum een portret van C. van Rheenen aan. Ook het Algemeen Handelsblad maakt er melding van. Het portret stelt Van Rheenen voor in werkkostuum met troffel en houweel, zoals hij in de put werkte. Afhankelijk van het formaat kostte een foto f 0,50 of f 0,80. Op 12 november 1892 wordt het toen als aanzienlijk aangemerkte bedrag van f 50, – uit de opbrengst van de verkoop aan Van Rheenen ter hand gesteld. Tot nu toe is niet één foto van de

±100 exemplaren die in omloop moeten zijn geweest, boven water gekomen. Enkele nazaten hebben de foto wel gekend.

Op zondag 16 oktober 1892 bieden J. van den Smit jr., president en burgemeester J.E.C. Schook, beschermheer van de de Hilversumsche Gymnastiekvereniging aan Van Rheenen "een verzilverde truffel (of truweel)" aan, met een door de heer A. Beekhuis sierlijk gegraveerde inscriptie: *Hulde van de Hilv. Gymn. Ver aan C. van Rheenen den kloeken Redder van A. Tilburgs – 10 oktober 1892.* Ook de landelijke pers besteedt hieraan weer aandacht zoals het Alg. Handelsblad van 18 oktober 1892. Hoewel de H.G.V. – zoals alle sportverenigingen uit die tijd – een eliteclub was met strenge ballotage, kende deze club vanaf 1890 de z.g. volksklasse met als doel de verheffing van de arbeidersklasse. Dit betekende geen volwaardig lidmaatschap. Wellicht zal de huldiging daarmee in verband moeten worden gebracht: een voorbeeld stellen aan de arbeiders.

Verzilverde troffel uitgereikt door de Hilv. Gym. Ver. als hulde aan Cornelis van Rheenen "den kloeken Redder van A. Tilburgs" (foto: H. Tilburgs).

Op woensdag 19 oktober 1892 wordt aan Van Rheenen door de Israëlitische gemeente in het schoolgebouw aan de Zeedijk een fraaie reguleur-klok aangeboden met het volgende opschrift op een zilveren plaatje: *van de Israëlitische gemeente aan Cornelis van Rheenen, 8-10 oktober 1892.* Ook Gijs van Rheenen en Janus van Asveld werden niet vergeten: zij kregen ieder een katoenen, een wollen en een molton

deken. Het zou kunnen zijn dat de overhandiging van deze geschenken samenhang met de viering van het Joodse Nieuwjaar in die periode.

Een verhaal apart vormen de medailles. Voordat er nog maar een medaille was toegekend of uitgereikt begon de discussie al in de landelijke pers: "Het Vliegend Blad van Amsterdam" is van mening: *Deze mannen verdienen de hoogste onderscheiding welke in ons land voor dergelijke daden uitgereikt wordt. Het eere-metaal kan geen edeler borsten tooien.* De krant "Het Centrum" is het daarmee kennelijk niet eens: *Het is inmiddels maar goed, dat den Hilversummers niet de distributie van de Nederlandsche ridderorden is toevertrouwd, want dan zou de Leeuwen en de Oranje-Nassau samen de borst van den dapperen Van Rheenen sieren, en misschien ware in hun handen de Militaire Willemsorde zelfs niet veilig, aangezien zij er allicht van overtuigd zouden zijn, dat op het slagveld nooit meer "moed, beleid en trouw" kunnen zijn bewezen dan door den man, die met zijn helpers 30 uren lang in het diepe graf het doodsgevaar heeft getrotseerd om een evenmensch te redden.*

Het werd tenslotte de zilveren medaille (officieel ere-penning) voor menslievend hulpbetoon, bij koninklijk besluit van regentes Koningin

Emma (de medaille toont het kopje van de jonge Wilhelmina). Voorzien van een getuigschrift werd deze op zaterdag 29 oktober 1892 door burgemeester J.E.C. Schook uitgereikt wegens *de door Van Rheenen bij de bekende redding betoonde zelfopoffering en heldenmoed.* Ook daarover ontstond commotie in de pers. Zo meldt "De Amsterdamer": *In Hilversum is men weinig gesticht over de wijs waarop aan Cornelis van Rheenen de zilveren medaille met getuigschrift is ter hand gesteld. De burgemeester heeft de bode naar Cornelis gezonden met het verzoek, dat hij zich ten raadhuize zou vervoegen. Deze heeft daarop zijn werk verlaten, en heeft in zijn werk-pakje, zonder eenige plechtigheid het geschenk in ontvangst moeten nemen. Zonderling dat een burgemeester, die niemand minder dan de regentes moest vertegenwoordigen, zoo weinig zijn positie gevoelde, en ook dat hij niet begreep, hoe de beweldadigde zich gekrenkt moest achten, door zoveel gebrek aan waardigheid.*

De uitreiking van de tweede medaille verliep vlekkeloos. Het was de grote zilveren medaille der Maatschappij tot Nut van het Algemeen, die door de president de heer L. P. Vlaanderen (genees- en heilkundige) aan Van Rheenen tijdens een buitengewone vergadering van de leden met dames werd uitgereikt met een uitvoerige toespraak.

Koninklijke erepenning voor Menslievend Hulpbetoon, in zilver door burgemeester Schook aan Cornelis van Rheenen uitgereikt (foto: H. Tilburgs).

Zilveren penning van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, uitgereikt aan Cornelis van Rheenen "voor zijn daad van moed en zelfopoffering" (foto: H. Tilburgs).

Bij de derde medaille ging het weer mis. Op zondagavond 18 november 1892 werd in een algemene vergadering van de sociëteit "De Unie" door de heer Bake als vice-president (deze Bake was ook lid van de plaatselijke inzamelingscommissie) aan Van Rheenen een zilveren draagmedaille met oranjelint uitgereikt, *gelijk aan die welke hem door H.M. de Koningin voor menschevriendend hulpbetoon is toegekend*. De landelijke pers heeft zich toen gestort op het feit dat een sociëteit geen duplicaat van een koninklijke medaille kon verstrekken. Een ingezonden brief in De Gooi en Eemlander gaat daartegen in. De brieven schrijver legt uit dat de koninklijke medaille wegens haar grootte niet geschikt was om te dragen. *Daar Van Rheenen waarschijnlijk hiermede niet bekend was werd besloten om hem een kleinere draagmedaille te geven om daarmee de hooge onderscheiding meer van praktische waarde te doen zijn*. Zoals eerder vermeld droeg hij deze op zijn "zondagse pak" met graagte en trots.

De geschenkenregen ging door en niet alleen uit de welgestelde lagen der samenleving. Zelfs meer dan een jaar later, op zondag 17 december 1893, bood een werklieden-comité uit Arnhem Van Rheenen een ameublement aan als blijk van hulde, bekostigd uit een geldinzameling en bijdragen van verenigingen. Het ameublement bestond uit een tafel met kleed, zes stoelen, een penantkastje, een spiegel, twee schilderijen, een vloerkleed en vier keukenstoelen. De krant Gelria meldt dat een oorkonde volgt.

De toestand van redder en geredde
Van Rheenen heeft spoedig den arbeid hervat en is bezig aan het maken van een put op den Trompenberg aan dezelfde boerderij, waar het ongeluk heeft plaats gehad, maar nu aan de andere zijde van het huis. Naar wij vernemen, is hij voornemens, zich speciaal op het maken van putten te gaan toelagen, en zullen hem hiertoe de toestellen en gereedschappen worden verstrekt aldus De Gooi en Eemlander van 22 oktober 1892. In 1904 zal hij in een notariële akte dan ook "puttengraver" worden genoemd. Kennelijk had hij een gat in de markt gevonden. Op 12 november 1892 is de put bij de boerderij van Willem van Wengen door hem in orde afgeleverd.

Over de toestand van Tilburgs wordt van tijd tot tijd verslag gedaan: *opkomende zwellingen aan het hoofd, koortsigheid en een zorgwekkende wond achter het oor doen zich thans (29 oktober 1892) gunstig aanzien*. Op 12 november 1892 richt hij zich met een aandoenlijk dankwoord tot de bevolking, waarvan een kopie in het vorige nummer van Eigen Perk is afgedrukt.

De zakelijke kanten

Het had maar een haar gescheeld of een vader van zes kleine kinderen en een vader van vier kleine kinderen (een zoontje van Tilburgs was zelfs nog geen maand oud) hadden het leven gelaten, hun weduwen in grote zorgen achterlatend. In de landelijke pers werd het vooral de gebr. Nieuwenhuijsen aangerekend dat er geen ijzeren ringen om de kuipen waren gebruikt. Toen ten onrechte werd gemeld dat Tilburgs was omgekomen gelastte de officier van justitie per telegram een onderzoek en desnoods inhechtenneming van de gebr. Nieuwenhuijsen.

In De Gooi en Eemlander werd in een ingezonden stuk door H. van der Paauw, winkelier in ijzerwaren aan de Langestraat gepleit voor een verzekering door de werkgevers ten behoeve van een uitkering bij overlijden, invaliditeit of verhindering om te werken tengevolge van een ongeluk. *Dan zou aan de weduwe minstens zulk een bedrag zijn uitgekeerd, dat ze in staat zou zijn geweest een zaakje te beginnen*. En met een vooruitziende blik wordt daaraan toegevoegd: *De tijd is niet meer ver af, dat met het oog op de belangen van den werkman, elke werkgever volgens eene wet verplicht zal zijn, tot verzekering van zijn volk over te gaan; maar waartoe zóólang gewacht*. Het zal niemand verbazen dat deze van der Paauw tevens agent was van de Nationale Levensverzekeringsbank te Rotterdam.

De gebr. Nieuwenhuijsen hebben het echter tot hun sociale plicht gevoeld – ook nadat het niet tot ernstige calamiteiten was gekomen – om zowel Van Rheenen als Tilburgs ruime materiële bijstand te verlenen.

De woningen aan de Hoge Naarderweg en de Kerklaan

Het gebied ten westen van de Hoge Naarderweg was overwegend in bezit van de in 1875 opgerichte N.V. "Herstellingsoord De Trompen-

berg", die het tevens tot haar taak rekende particuliere villabouw te bevorderen.

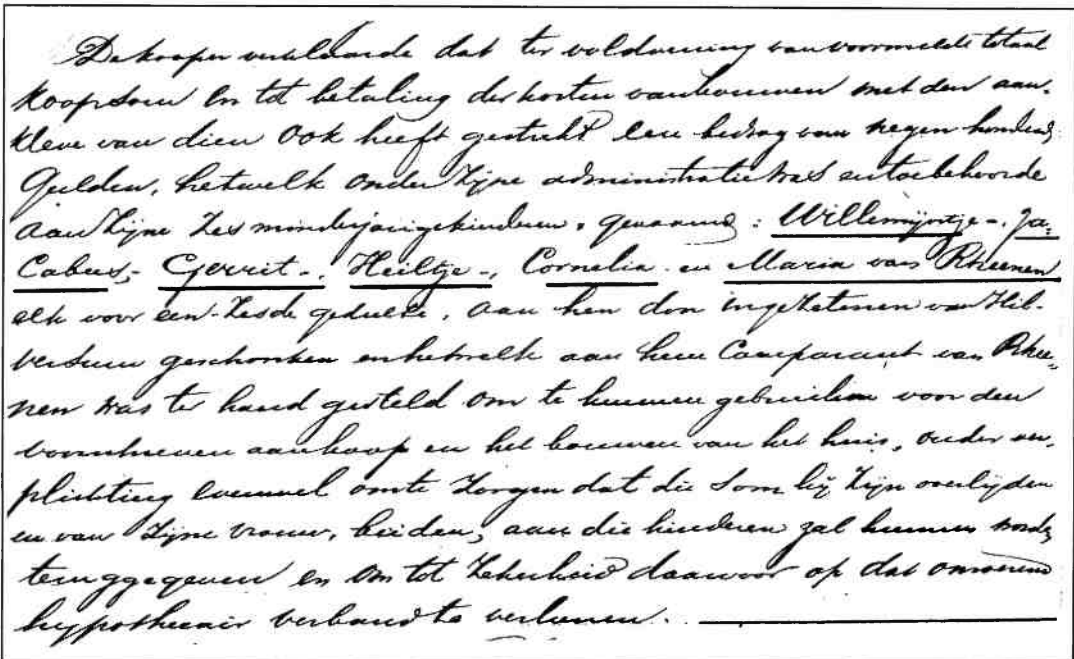
Ten oosten van de Hoge Naarderweg (thans Insulindelaan en omgeving) bevond zich toen geen villabebouwing. Het gebied bleef gedomineerd door traditionele engenverkaveling.

Eén van de eigenaars van dit engengebied was de landbouwer Willem van Wengen, bij wiens boerderij het ongeluk plaats vond. Hij zal een beslissende rol hebben gespeeld bij de keuze van de bouwplaats van het huis voor Van Rheenen. Uit de koopakte bleek dat hij bereid was de grond ver beneden de in die tijd gangbare prijs van belendende percelen aan Van Rheenen te verkopen. Hij verkocht aan Van Rheenen 26,4 are bouwland voor f 382,40, derhalve voor een prijs van rond f 13,- per are (u leest het goed: 100m²), terwijl f 36,50 per are aldaar toen gangbaar was. Hij heeft daarmee aan Van Rheenen rond f 580,- ten geschenke gegeven. Een voor die tijd groot bedrag als men bedenkt dat het jaarloon van een metselaar toen rond f 400,- was. Van Wengen tekende de koopakte niet: hij verklaarde uit hoofde van onkunde niet te kunnen schrijven of tekenen.

Tevens blijkt uit de koopakte dat volgens de wensch van ingezetenen van Hilversum aan de zes kinderen een bedrag van f 900,- door ingezetenen van Hilversum was geschonken en het welk aan Van Rheenen was ter hand gesteld om te kunnen gebruiken voor den aankoop en het bouwen van een huis. Het bedrag werd beschouwd als een renteloze hypothecaire lening van de kinderen, die na het overlijden van hun ouders opeisbaar zou zijn. Zo waren de giften van de Hilversummers toch veiliggesteld!

Ook de gebr. Nieuwenhuijsen hebben in aanzienlijke mate hun steentje (letterlijk en figuurlijk) bijgedragen aan de bouw van het huis: zij hebben zich welwillend bereid verklaard om voor den bouw aan woning belangeloos te zorgen en wanneer aan de kosten nog mocht te kort komen, in het ontbrekende te voorzien.

Als de bouw van het huis in 1893 is gestart komt de landelijke inzamelingscommissie in het vizier. Uiteraard heeft Van Rheenen zelf het metselwerk ter hand genomen. Hij blijkt echter daarbij de fundering zo royaal van stenen te hebben voorzien dat daarmee de geplande hoeveelheid

De koper verklaarde dat ter voldoening van voormeldt totaal
koopbedrag en tot betaling der kosten van bouwen met den aan-
kleve van dien ook heeft gesteld een bedrag van negen honderd
Gulden, hetwelk onder zijne administratie met uitbehoorde
aan zijne zes minlijjarige kinderen, genaamd: Willemijntje - ja.
Cabus, Gjoviet - , Heilige - , Cornelia en Maria van Rheenen
elk voor een desde gedeelte, aan hen den ingekomen van het
bedrag geschonken en hetwelk aan heer Comparant van Rhee-
nen was ter hand gesteld om te kunnen gebruiken voor den
voornemen aankoop en het bouwen van het huis, onder een
pligtiging kennel om te zorgen dat die som bij zijn overlijden
en van zijne vrouw, beiden, aan die kinderen zal kunnen worden
terugggegeven en om tot zekerheid daarvoor op dat onroerend
hypothecair verband te verlenen.

Onderdeel uit het koopcontract van 1893 tussen Willem van Wengen en Cornelis van Rheenen betreffende Hoge Naarderweg 84, waarin de wens van de Hilversumse ingezetenen m.b.t. hun geschenk is vastgelegd.

Hoge Naarderweg 84. Opname uit ±1910, de oudste bekende afbeelding van het huis.

voor het totale huis verbruikt is. De landelijke commissie *vertrouwt erop dat zij aan het Nederlandsche volk slechts behoeven mede te delen dat nog f300,- ontbreekt, om weldra in staat gesteld te zijn het ontbrekende aan te vullen.*

Op 4 november 1893 wordt gemeld dat op de voorgevel van het nieuwe huis van Van Rheenen een gedenksteen is aangebracht (zie onderstaande foto).

Het huis is op 9 december 1893 voltooid. Van Rheenen nodigt dan belangstellenden via De Gooi en Eemlander uit het huis te komen zien. *Het huis is eenen blijvende en doelmatige herin-*

nering aan de bekende door Van Rheenen volbrachte redding van A. Tilburgs uit den put op den Trompenberg. Men kan het huis (mèt steen, dat is een apart verhaal) nog steeds vinden aan de Hoge Naarderweg 84 (in 1893 no. 44)

Hoe groot was nu het totale geschenk van de Nederlandse en Hilversumse bevolking dat in het huis en de grond werd geïnvesteerd? Voor zover bekend heeft noch de plaatselijke noch de landelijke commissie daarvan verantwoording afgelegd. Het geschenk via de plaatselijke commissie is indirect bekend door een latere koopakte van dit huis. Veel is in natura (zelfwerkzaamheid en materiaal) door de gebr. Nieuwenhuijzen bijgedragen. Op grond van de latere verkoopprijs (de inflatie en waardestijging was toen te verwaarlozen) van het perceel mogen we aannemen dat de totale gift ongeveer f 7375,- heeft bedragen. Hiervan was het aandeel van de Hilversumse giften f 900,-, de reductie op koopprijs bouwland door Van Wengen f 580,-. Het totaal van de landelijke giften alsmede van de geschenken in natura door gebr. Nieuwenhuijzen en de zelfwerkzaamheid van Van Rheenen was dus f 5895,-. De lezer anno 1991 zal zich afvragen: hoeveel was dat, vergeleken met heden? Prijsvergelijkingen van onroerend goed tussen toen en nu zijn moeilijk, zo niet onmogelijk.

De gedenksteen aan het huis Hoge Naarderweg 84. Dankzij de huidige bewoners na 65 jaar omzwervingen door Hilversum weer terug op zijn oude plaats.

lijk. Vergeleken met het loonpeil van de modale werknemer mag men het bedrag van de totale gift (incl. zelfwerkzaamheid van Van Rheenen) met de factor 100 vermenigvuldigen. Een formidabel bedrag derhalve!

Ook A. Tilburgs kreeg een woning waarbij de gebr. Nieuwenhuijsen weer een belangrijke rol speelden. Zij bezaten, samen met Barend Nieuwenhuijsen Hendriksz., een toen waarschijnlijk enigszins verwaarloosd landbouwgebied dat later Kerklaan zou gaan heten. Zij hebben vrijwel de gehele Kerklaan aangelegd en bebouwd en overwegend aan geloofsgenoten verhuurd of verkocht, waardoor de kern ontstond van wat later "klein Rome" werd genoemd. Na de aanleg in 1893 hebben zij de Kerklaan aan de gemeente overgedragen.

Zij verkochten van dit gebied aan A. Tilburgs ruim 5 are gelegen aan de Kerklaan 9 voor f 325,- (een normale prijs voor die tijd). In feite betaalde Tilburgs, via een lening van de gebr. Nieuwenhuijsen wekelijks slechts f 1,- zijnde de rente over de hoofdsom, die benodigd was voor de grond. Het huis kreeg hij om niet, bekostigd uit de plaatselijke giften, uit schenkingen in natura en zelfwerkzaamheid van de gebr. Nieuwenhuijsen alsmede uit zelfwerkzaamheid van Tii-

Het huis Kerklaan 9 in 1976. Woning van Antonius van Tilburgs van 1893 tot 1944. Zijn dochter Fransisca van den Berg-Tilburgs woonde in het huis van 1925 tot haar overlijden in 1976.

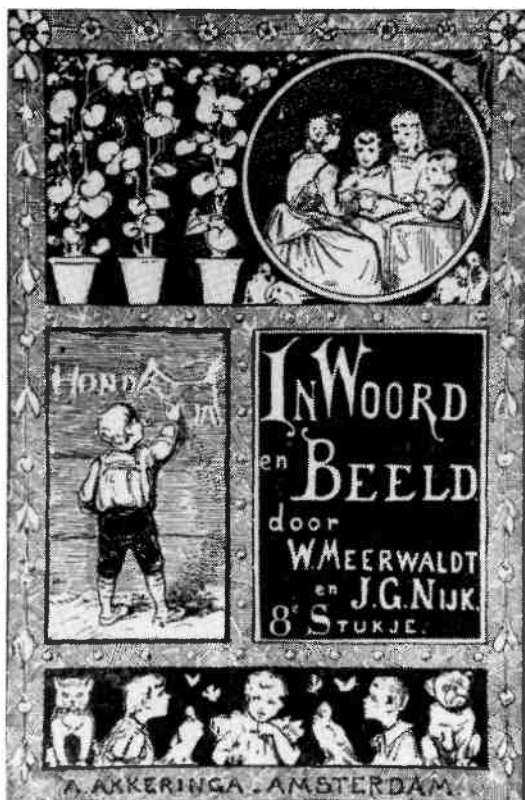
burgs. Hoe groot het totale geschenk was is niet meer na te gaan via een vergelijkbare verkoopprijs van het huis.

Op 30 september 1893 is het huis voltooid. De volgende dag (wéér een zondag, door de week moest er gewerkt worden) hebben *de heeren die voor de bouw hebben bijgedragen Tilburgs in zijne nieuwe woning verwelkomd en het huis aan hem overgedragen*. Daarna verschijnt op 7 oktober 1893 een dankbetuiging in De Gooi en Eemlander van A. Tilburgs aan allen die hebben bijgedragen aan zijn *ruim en fraai huisje, alzoo ook aan mijne geachte patroons de Heeren Nieuwenhuijsen, die de bouw op zulk eene onbaatzuchtige wijze volvoerden*.

De nawerking

Ongetwijfeld zal de persoon van J.F. Hintzen hebben bijgedragen aan de mare, die van dit ongeluk uitging. Niet alleen zijn beeldende en exacte verslag als ooggetuige, maar ook het feit dat hij het verhaal – naar we mogen aannemen – vele malen zal hebben verteld in zijn openbare school aan de Schoolstraat, hebben de bekendheid met de toedracht bij veel Hilversummers bevorderd. Opmerkelijk is dat veel wevers bij ontmoetingen met A. Tilburgs in de Kerklaan nog jaren daarna herinneringen bezaten aan het verhaal. In de Schoolstraat woonden bijna huis aan huis wevers! Ook in andere scholen van Hilversum werd het verhaal van de redding verteld om daarmee een voorbeeld aan de kinderen te stellen. Daarbij werd ook een leesboekje voor de lagere school gebruikt, geschreven door W. Meerwaldt en J.G. Nijk, schoolhoofden in Amsterdam. Het boekje beleefde in 1901 al de vijfde druk. Daarin werd het verhaal van de redding onder de titel "De Held" pathetisch uit de doeken gedaan. Van Rheenen stond daarin nog meer centraal dan in andere publikaties, zelfs de naam Tilburgs komt er niet in voor. Dezelfde tekst maakte ook deel uit van een christlijke scheurkalender, waarschijnlijk uit 1899 of 1905. In verschillende Hilversumse scholen werd nog tot ±1925 uit het schoolboekje onderwezen.

Ook de ouders vertelden het verhaal door aan hun kinderen, waardoor oudere Hilversummers nu nog enkele hoofdlijnen daarvan kennen. Er is zelfs een (spontaan?) versje geweest dat eindigde met *En toen kwam Kees van Rheenen, die*

Omslag van het leesboek voor de lagere school, waarin opgenomen het verslag van de redding onder de titel "De Held". Het schoolboekje is op Hilversumse scholen gebruikt (foto: H. Tilburgs).

trok hem aan zijn benen. Het is nog niet gelukt de gehele tekst van dit versje te achterhalen. Misschien kan deze publikatie oudere Hilversummers op gedachten brengen. Voor het laatst wordt nog in 1947 in De Gooi en Eemlander aan het ongeluk en de redding herinnerd. G. van Bokhorst wijdt later hieraan nog aandacht – zij het onzorgvuldig wat straatnamen en familiena-men betreft – in zijn publicaties *Zo was Hilversum en Hilversum in oude ansichten*.

Hoe het verder ging

Hoe is het verder gegaan met de redder en de geredde, met hun huizen en met de voorwerpen die een rol speelden in het verhaal?

Van Rheenen heeft de woning Hoge Naarderweg 84 (toen no. 44) verlaten omdat zijn vrouw ziekelijk was. Hij verkocht het perceel in 1904

aan J.C. Bosje, mede-directeur van de Nederlandse Bank te Amsterdam, die er overigens niet heeft gewoond. Van Rheenen kocht als "putten-graver" van de gebr. Nieuwenhuijsen (daar zijn ze weer) 6 woonhuizen met erven aan de Eikbosserweg en een werkplaats met erf aan de daarachter liggende Hortensiastraat. Na korte tijd op de Eikbosserweg 80 te hebben gewoond heeft hij vrijwel zijn hele verdere leven op de inmiddels bebouwde Hortensiastraat 19 gewoond. Hiernaast kwam zijn dochter Cornelia te wonen ter verzorging van haar ziekelijke moeder, Cornelia Wallenburg, die in 1914 overleed. Van Rheenen is daarna hertrouwd met Marretje Kroon. Aan de man van Cornelia, Pieter Hendrik Loch (1888-1967) is het te danken dat het archief van C. van Rheenen met – ook landelijk gezien – unieke stukken behouden is gebleven. Van Rheenen sprak met zijn kleinkinderen nooit over het ongeval en de redding. Hij stierf op 15 februari 1938 in het verzorgingshuis aan de Egelantierstraat op 83-jarige leeftijd. De kinderen kregen toen ieder f 200,- uit de hypotheek op het huis aan de Hoge Naarderweg overeenkomstig de wens van de Hilversumse schenkers. Onder meer is daarvan een naaimachine gekocht, die nog steeds in gebruik is. Zowel bij het overlijden van Cornelis van Rheenen als bij zijn begravenis wijdde De Gooi en Eemlander daaraan ruime aandacht. Hij wordt daarin beschreven als iemand die van zich heeft doen spreken door een heldhaftige daad en als een welbekende Hilversummer. De Chr. Gereformeerde predikant ds. M. Holtrop leidde de dienst op de Noorder-begraafplaats.

Antonius Tilburgs heeft zijn verdere leven op Kerklaan 9 gewoond. Na het ongeval werden twee kinderen geboren, waarvan de laatste slechts twee dagen oud werd. Een der eerder geboren zoons, Cornelis (1890-1977) werd later de eigenaar van de bekende "Gooische IJzerhandel" aan de Lorentzweg. Daar Antonius in 1925 weduwnaar werd kwam ook hier een dochter te hulp. Fransisca (1889-1976) ging met haar man (Andries van den Berg, drukker) bij hem inwonen, terwijl de drukkerij achter het pand was. De zoon Christianus (na het ongeval geboren 1897-1983) begon in 1926 ook achter het pand een smederij, die nog steeds bestaat maar nu op Kerklaan 12^a en geleid wordt door zijn klein-

Antonius Tilburgs op ongeveer 82-jarige leeftijd, zoals vele oudere Hilversummers hem nog hebben gekend.

zoon Antonius. Deze kleinzoon herinnert zich nog dat zijn grootvader meerdere malen met hem op de Trompenberg heeft gewandeld en hem de plek wees waar het ongeval plaats vond: aan de Tromplaan achter het Palace-hotel.

De Kerklaan 9 bood in de oorlog een onderduikadres aan de kleinzoon Huibertus. Op 29 februari 1944 overleed Antonius Tilburgs, 87 jaar oud. Op zijn sterfbed heeft hij nog van de wijn gedronken die hij na zijn redding had gekregen. Ook toen memoreerde De Gooi en Eemlander weer zijn redding met een artikel. Hij werd begraven op de R.K. Begraafplaats St. Barbara, waar zijn graf – voorzien van een nieuwe steen – nog altijd te vinden is.

Toen zijn dochter Francisca van den Berg-Tilburgs in 1976 overleed is het pand Kerklaan 9 verkocht, nadat het 83 jaar door de familie Tilburgs was bewoond.

Het huis aan de Hoge Naarderweg 84 is ongeveer achtmaal in andere handen overgegaan. De kavel is daarbij aanzienlijk verkleind: een groot deel is bij het Hertenkamp getrokken. Toch kan men nog steeds de oude landbouwverkeveling herkennen en ademt het zorgvuldig in stand gehouden huis nog de rustieke sfeer van weleer.

Sedert 1969 woont hier als eigenaar het echtpaar Arntzenius-van Assendelft. Hun historische belangstelling en het toeval heeft ervoor gezorgd dat de gedenksteen na lange omzwervingen door Hilversum weer terug op zijn plaats is. Na het vertrek van Cornelis van Rheenen in 1904 had hij de steen meegenomen naar de Eikbosserweg/Hortensiastraat, waar hij niet werd bevestigd (zoals een publikatie stelt). Na de dood van Cornelis wordt de steen door zijn zoon Jacobus in een schuurtje in de Merelstraat 16 bewaard. Bij zijn verhuizing naar het Slachthuisplein 1 gebruikt Jacobus de steen als drempel voor zijn toegangspoortje. Na zijn overlijden gebruikt zijn dochter Gijsberta Smit-van Rheenen de steen in de Bakkerstraat 69 als stoep onder de trap voor een duivenhok, de tekst naar onderen gericht. Inmiddels is het rechter deel van de steen verloren gegaan. Bij het weghalen van een oud bad bij de familie Arntzenius door een kleinzoon van Cornelis (eveneens Cornelis van Rheenen geheten) vertelt deze de geschiedenis van het pand Hoge Naarderweg 84 (*het is eigenlijk mijn huis*). Hij roept daarbij de gedenksteen in herinnering, die bij zijn zuster Gijsberta ligt. De familie Smit-van Rheenen schenkt daarop de steen aan de familie Arntzenius, die de steen zorgvuldig laat restaureren en het ontbrekende deel laat reconstrueren en weer aan het huis bevestigt, nadat de steen meer dan 65 jaar is weggeweest. De oorkonde behorende bij de steen is helaas in de tweede helft van de jaren '80 verloren gegaan.

Degene, die de plaats van het ongeval wil vinden zal teleurgesteld worden. Na het kinderloos overlijden van Willem van Wengen in 1919 blijft zijn nicht mej. J.E. Verver tot 1942 in de boerderij aan de Bussummergrintweg 6 wonen. Na intensieve bewoning wordt het pand in 1966 wegens bouwvalligheid gesloopt. Het perceel wordt getrokken bij de garage Boeschoten. Thans rest niet meer dan een garage met een parkeerplaats. Bij één der villa's, op Trompenbergerweg 7, ongeveer

100 meter van deze plek verwijderd kan met nog een soortgelijke waterput met pomp, als bij het ongeval bedoeld, aantreffen.

Naar aanleiding van deze publikatie en mede om daaraan voedsel te geven heeft een kleine familiereünie plaatsgevonden van kleinkinderen en achterkleinkinderen van Cornelis van Rheenen samen met een achterkleinzoon van Antonius Tilburgs, bijna honderd jaar na de redding.

Nabeschuiving

De beschrijving en de reacties op het ongeval en de redding in 1892 ademen de geest van die tijd: de romantiek viert hoogtij. De menselijke sentimenten worden breed uitgemeten: *tranen die in hevige beroering des gemoeds het oog ontweldden*. Ook de natuurbeleving speelt een rol: het boerenerf, de Trompenberg, het rosse schijnsel van de lantaarns en de vergelijking van de put met een somber kerkhof vormen bouwstenen voor een romantische beschrijving. Ook de dood en het kerkhof zijn thema's van de romantiek.

Het tweede dat opvalt is de heldenverering. Deze komt in alle tijden voor (ook thans kennen we helden b.v. in de sport en in de film), maar de soort heldenverering zegt iets over de maatschappelijke omstandigheden en de geldende idealen en opvattingen van een bepaalde tijd. Nederland kende in het laatste kwart van de vorige eeuw een economische herleving. De Jan Salie-geest was voorbij. Er is zelfs sprake van een bloeiperiode. Dit gold nog meer voor Hilversum. De komst van de spoorverbinding in 1874 en andere oorzaken leidden tot sterke bevolkingsuitbreiding (tussen 1870 en 1901 groeide Hilversum van 6600 naar 20.200 inwoners) alsmede tot daarmee samenhangende bouwactiviteiten. Durf, onverschrokkenheid en doorzettingsvermogen waren de idealen, die daarbij aansloten en Van Rheenen voldeed aan dat beeld: hij werd een symbool, een projectie van de samenleving.

Voorts dringt zich de vergelijking op van de huidige verzorgingsstaat met die tijd, waarin vrijwel alles nog werd overgelaten aan het particulier initiatief: toen geen brandweer, geen rampenbestrijding, geen ambulance en geen politie, die te hulp schoten. De redding werd overgelaten aan toevallige omstanders, de werkgevers

en de huisartsen. De politie handhaafde slechts de orde: de nachtwakersstaat als vanzelfsprekende rol van de overheid. Ook het ontbreken van sociale voorzieningen als weduwen- en wezenpensioen en regelingen met betrekking tot ongeval en invaliditeit valt op.

De lange duur tijdens welke het verhaal bleef leven – vooral onder de Hilversumse bevolking – is voorts opmerkelijk. Hilversum hing mede als gevolg van de snelle groei rond de eeuwwisseling als los zand aan elkaar. Door dit ongeval ontstond waarschijnlijk saamhorigheid onder de verschillende bevolkingsgroepen: rijk en arm, autochtoon en allochtoon, alle geloofsrichtingen. Kranten en andere publikaties hebben ongetwijfeld daaraan bijgedragen, maar zijn anderzijds ook een weerslag geweest van de gevoelens van de bevolking

Dank

Er past een woord van oprechte dank aan nazaten van de twee hoofdrolspelers. Zij hebben met waardevolle informatie, met de inzage in soms unieke archiefstukken en met de beschikbaarstelling van fotomateriaal en voorwerpen in belangrijke mate bijgedragen aan deze publicatie. In het bijzonder dienen genoemd te worden de kleinkinderen van Cornelis van Rheenen: mevr. G. van den Brom-van Rheenen en mevr. C. Wijma-Loch alsmede de achterkleinkinderen mevr. P.A. van Huisstede-van den Brom en hr. S.P. Wijma. Van de nakomelingen van Antonius Tilburgs verdienen bijzondere vermelding: de kleinzoon hr. A.A. Tilburgs en de achterkleinzoon hr. drs H. Tilburgs. De vele andere informanten en adviseurs, totaal 14 personen, worden graag in deze dank betrokken.

Slot

Hoe kan dit verhaal beter besloten worden dan met opnieuw een citaat uit een publikatie van toentertijd, dat het slot vormde van "De Held": *Doch langer nog dan de woning moge de herinnering bewaard blijven aan zijn zelfopofferenden moed. Het nageslacht, dat zijn helden uit het verleden zoo gaarne eert, zal het bewonderenswaardig gedrag van den eenvoudigen werkman niet spoedig vergeten; want aan zijn lauwer kleeft geen bloed en hangen geen andere tranen, dan die der dankbaarheid.*

Bronnen

- Familiearchief Van Rheenen, in bezit bij S.P. Wijma te Hoogerheide (NB); kranten, schoolboekje W. Meerwaldt en J.G. Nijk, *In woord en beeld*, 5^odr. uitg. A Akkeringa, Amsterdam 1901, Chr. Scheurkalender "De Held", 1899 of 1905.
- Familiearchief Tilburgs, in bezit bij drs H. Tilburgs, St. Michielsgestel; kranten, foto's, genealogische gegevens.
- Streekarchief voor het Gooi en de Vechtstreek te Hilversum bevolkingsregister Hilversum; notariële akten en andere archieven, adresboeken uitg. J. Heek, kaarten, leggers De Gooi en Eemlander na 1918.
- Archief Dienst Stadsontwikkeling, gemeente Hilversum; bouwtekeningen bouw- en woningtoezicht, kadastrale gegevens.
- Goois Museum, Hilversum; kaarten, beeldmateriaal, knipselarchief.
- Openbare Bibliotheek, Hilversum; knipselarchief.
- Stadsarchief Naarden; leggers De Gooi en Eemlander 1892 en 1893.
- Archief R.K. St. Vitus-parochie te Hilversum; knipselarchief.
- Archief NRC-Handelsblad te Rotterdam; leggers Algemeen Handelsblad 1892.
- Universiteitsbibliotheek (Inst. Wetensch. Onderzoek) R.U. Amsterdam; leggers kranten.
- Kadaster Noord-Holland, Amsterdam; notariële akten.

Literatuur

- P.J. van Ravensteijn e.a. (red.), *Gedenkbboek Hilversum 1424-1924*, Hilversum 1924.
- Monumentencommissie gemeente Hilversum, *Monumenten in Hilversum, deelgebied 12, omgeving "Trompenberg"*; Hilversum 1989.
- J. de Haan, *Gooische Villaparken. Ontwikkelingen van het buitenwonen in het Gooi tussen 1874 en 1940*. Haarlem 1990.
- F. Maartense, *100 jaar H.G.V., Geschiedenis van een gymnastiekvereniging 1886-1986*. Hilversum 1986.
- A.H. Meijer, *Straatnamenboek van Hilversum, Hilversums historie vanuit de straatnamen*, Verloren, 1988.

Het huis van Cornelis van Rheenen aan de Hoge Naarderweg 84 is nog steeds in goede staat (foto: voorjaar 1991, CvA).